

Plastiksiz Türkiye Platformu Girişimi

Plastiğin Kademeli Olarak Azaltıldığı Bir Gelecek İçin Geniş Katılımlı Bir Platform Arayışı

Tarihler Mart 2022'yi gösterdiğinde Kenya'nın Nairobi kentinde Birleşmiş Milletlere üye devletler bir araya geldi ve plastik kirliliğinin ana nedeni olan plastik üretimini de kapsayacak, yasal yaptırımları olan bir anlaşmanın hazırlanması için karara vardıklarını açıkladılar. Plastik ve yarattığı sorunlar açısından tarihi nitelikte olan bu karar için "plastığın Paris Anlaşması" ifadesi kullanılıyor (Resim 1). Bu karar artık bir dönüm noktası olarak kabul ediliyor ve önemli bir referans olarak görülüyor. Bir yanıyla da, anlaşmanın Paris İklim Anlaşması niteliğinde olması, çok etkin bir sonucun oluşamayacağı düşüncesi uyandırabiliyor. Biliyoruz ki, çoğunlukla gönüllü taahhütlerin ve planların olduğu Paris Anlaşması 1.5 derece hedefi konusunda yeterince etkili değil. Ancak, Plastik Anlaşması'nın kendisine özgü nitelikte hazırlanması olasılığı da umut vad ediyor. Çünkü plastiğin üretiminin en az %40 oranında azaltıldığı bir senaryonun kabul edilmesi olasılığı bulunuyor. Peki, bunun Plastiksiz Türkiye Platformu Girişimi'ni başlatmakla nasıl bir ilişkisi var? Yanıtı vermeden önce plastik problemine dair bazı bilgiler paylaşmak isteriz.

Çağrı GÖCEK

*Biyolog
(Doktor, Ekolog)
Plastik Türkiye Platformu
Girişimi*

cagri.gocek@gmail.com

*Akademisyen
Çukurova Üniversitesi
Su Ürünleri Fakültesi
Öğretim Üyesi
Plastik kirliliği
kaynakları- plastiğin
ekosistem üzerine
etkileri üzerine çok
sayıda çalışmaları ve
bilimsel makaleleri
bulunmaktadır.*

sedat.gundogdu.65@gmail.com

Sedat GÜNDOĞDU

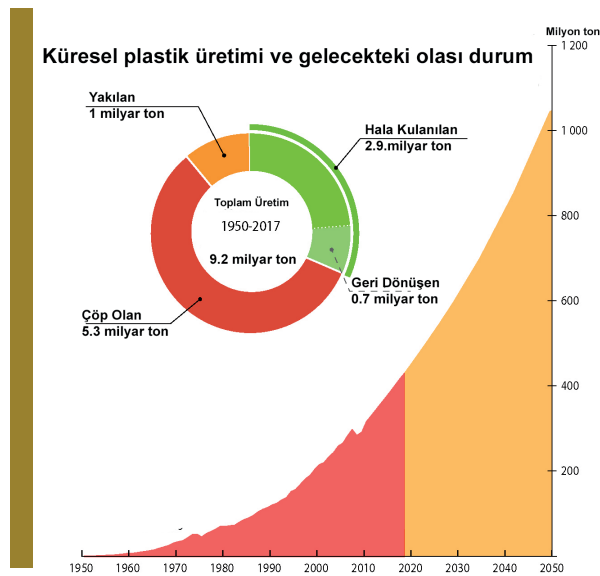

Resim 1. Kenya'nın Nairobi kentinde düzenlenen toplantıda Plastik Anlaşması kararı çıkması sonrası düzenleyici kuruluş olan UNEA temsilcilerinin kutlaması

(Kaynak: <https://www.un.org/en/climatechange/nations-agree-end-plastic-pollution>)

Günümüzde plastik kirliliği, artık gezegen sınırlarına ulaştı. Hızla büyüyen plastik kirliliği, günümüzde çevresel, sosyal, ekonomik ve sağlık boyutunun yanı sıra sürdürülebilir kalkınmayı da olumsuz yönde etkileyen ciddi bir küresel sorun hâline geldi. Plastik üretimi dünyada yıllık 450 milyon tonu buluyor (Resim 2).

Plastikler kullanım sonrası kısa süre içerisinde çöp hâline gelerek ya çevreye gelişigüzel karışıyor ya da atık yönetim uygulamaları sonucu farklı formlara dönüşerek bu hâliyle çevre ve insan için risk oluşturmaya devam ediyor. Plastik çöpler atık yönetim uygulamaları kapsamında, yakmadan kaynaklı zehirli gazlar ve toksik küller, geri dönüşüm esnasında oluşan toksik kimyasallar veya mikro/nanoplastik olarak kendini gösteriyor. Hal böyleyken plastik endüstrisi küresel plastik üretimini önümüzdeki 20 yıl içerisinde 3 kat artırarak 1,5 milyar ton yıllık hacme ulaştırmayı hedefliyor (Resim 2). Bu büyümenin, beraberinde benzer oranda bir kirlilik artışına yol açacağını öngörmek zor değil.

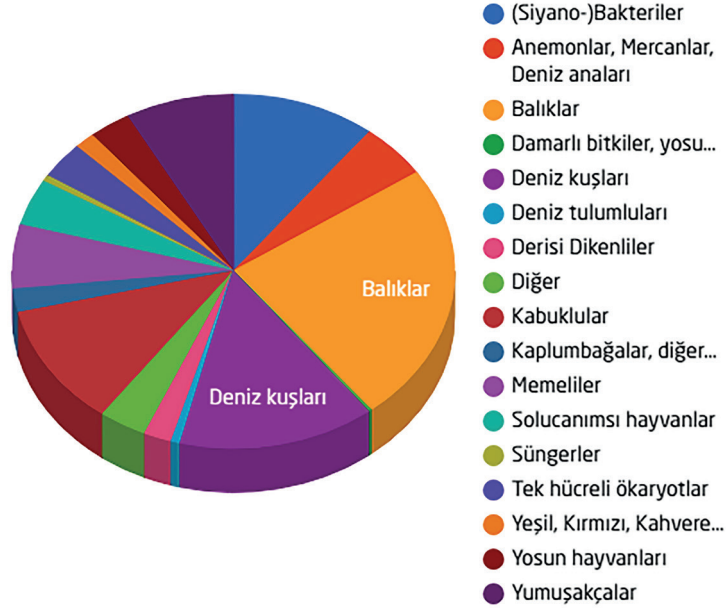
Resim 2. Plastik üretiminin dünü bugünü ve yarını
(Kaynak: <https://www.grida.no/resources/15041>)

Günümüzde plastik kirliliğinin ulaşmadığı bir yeryüzü parçası, insan organı veya etkilemediği canlı türü kalmadı demek yanlış olmaz. Şimdiye kadar yapılan çalışmalardan hareketle, dört binden fazla denizel canlı türünün çoğunluğu tek kullanımlık plastiklerden oluşan deniz çöplerinden etkilendiği tahmin ediliyor (Resim 3).

Gerçek anlamda denizler üzerinde yüzen çöp adaları olmasa da kutuplardan, Mariana çukuruna, insansız adalardan uzak okyanus bölgelerine kadar plastiklerin ulaşmadığı bir yer de yok. Plastik, sadece bir partikül kirliliği değil aynı zamanda petrol türevi bir bileşik olması nedeniyle, iklim krizinin de nedenlerinden

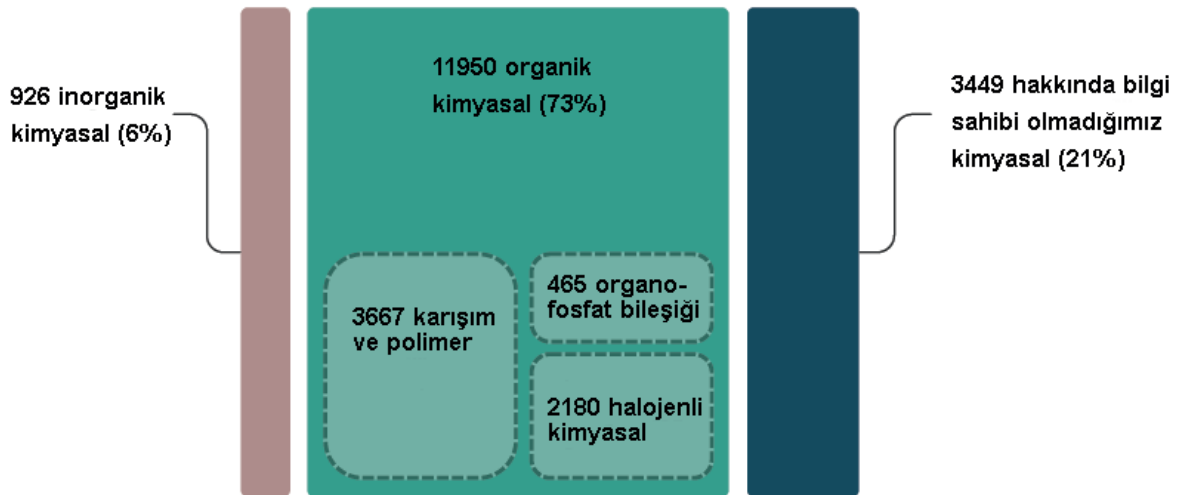
biri. Ayrıca, içerdiği 16.000'den fazla kimyasal ile başlı başına bir kimyasal kirlilik kaynağı (Resim 4). Günümüzde, dünya genelinde plastik ve onun 5 mm'den daha küçük formu olan mikroplastik kirliliğinin kapsamına dair yapılan araştırmalar ve bulgular hatırı sayılır seviyeye ulaştı. Benzer bir durum Türkiye için de

Çöplerden etkilenen sucul organizmalar

© AWI-LITTERBASE

Resim 3. Deniz çöplerinden etkilenen canlıların oransal dağılımları
(Kaynak: https://litterbase.awi.de/interaction_graph)

Resim 4. Plastiklerin içerisindeki kimyasalların sayısal ve oransal dağılımı
(Kaynak: https://plastchem-project.org/wp-content/uploads/2024/03/PlastChem-Press-Release_English-v1.pdf).

geçerlidir. Yapılan araştırmalar, Türkiye’de incelenen her 10 balıktan 9’unun midesinde, tüm ambalajlı gıdalarda ve neredeyse tüm sular ve kara parçalarında ciddi plastik kirliliği varlığını gösteriyor.

Türkiye, Akdeniz’i plastik kirliliğine maruz bırakan baş aktörlerden biri konumunda. Bu durum, hem Türkiye’nin yıllık 10 milyon tona yakın olan plastik üretimiyle, hem yetersiz atık yönetim alt yapısı ve hem de Avrupa’dan ithal edilen kirliliğ ve kalitesiz plastik çöplerin varlığından kaynaklanıyor. Üstelik hâlihazırda plastik üretimini artırmak için çoğunluğu Doğu Akdeniz kıyılarında olmak üzere çok sayıda petrokimya tesisi yatırımı da planlanıyor. Tüm dünyanın plastik üretimini azaltmayı konuştuğu bir konjonktürde, Türkiye’nin tam tersi bir stratejiye sahip olması ülke politikasında sivil toplumun ya da bilimin değil, endüstrinin belirleyici olduğunu ortaya koyuyor. Benzer bir durum plastik çöp ithalatında ve plastiğe ilişkin yasal düzenlemelerde de kendini gösteriyor.

Bu noktada, BM Plastik Anlaşması umut vadeden uluslararası bir girişim olarak öne çıkıyor. Yasal bağlayıcılığı olması beklenen bu anlaşmanın, yeterli isteklilik ve kamuoyu baskısı sağlanırsa, plastik üretim kısıtlamasını içermesi sürpriz olmayacak. Ancak BM Plastik Anlaşması’ndan küresel fosil yakıt endüstrisi ve onların yönlendirdiği ülkeler rahatsızlık duyuyor. Bu kesimler, anlaşmanın yasal bağlayıcılıktan uzak ve plastik üretiminin azaltılmasını kapsamayacak içerikte olması konusunda çaba harcıyor. Bu durum, doğrudan ya lobi faaliyetleri ile ya da hükümet delegasyonlarını manipüle etmek üzere, müzakereci sıfatıyla görüşmelere katılarak gerçekteřebiliyor¹. Hal böyle olunca, plastik anlaşması da dâhil olmak üzere kirlitici kaynakların ortadan kaldırılmasına dönük toplantı ve görüşmelerde, üretilen söylemlerde ve yapılan aktivitelerde endüstrinin belirleyiciliği artıyor, yanlış çözümler önerileri ve aldatici

1 Detaylı bilgi için bkz. <https://www.ciel.org/news/fossil-fuel-and-chemical-industries-at-inc-3/>

bilgiler tüm ülkelerde ana akım söylem hâline geliyor.

Bu olumsuz ve sürdürülebilir olmayan gidişe karşı artık Türkiye’de sivil toplumun daha aktif bir söyleme geçerek karar alıcıları etkileyecek girişimlerde bulunması gerekiyor. İşte tam olarak bu noktada, yani plastiğin yarattığı etkiye dair söylemin şekillendirilmesinde, endüstri etkisinden azade bağımsız, yerel örgütlenmelerden gücünü alan, karar alıcıların sivil mekanizmalarla iř birliği yapmasını sağlayacak, kapsayıcı ve söylem üreten bir platforma ihtiyaç bulunuyor. Plastiksiz Türkiye Platformu fikri bu nedenle ortaya çıktı. Bu platform girişimi ile, yerel ya da ulusal çapta çevre, çevre sağlığı, insan sağlığı ve doğa koruma alanında faaliyet gösteren STK’larla hep birlikte aktif bir mekanizmanın oluşturulması amaçlanıyor.

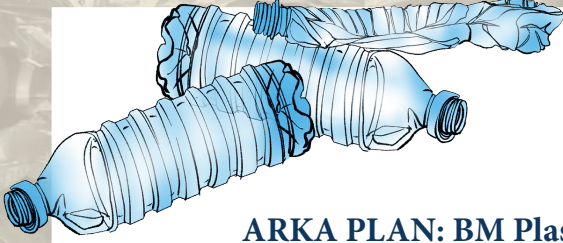
Bu amaç doğrultusunda, 22 Ağustos 2024 günü İstanbul’da, Plastiksiz Türkiye Platformu’na Davet Toplantısı’nın ilkinin düzenledik (Resim 5).

Resim 5. PTP ilk toplantısından görüntüler.

Toplantıda sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirerek, plastik kirliliğinin boyutlarını birlikte ele almak, yapılması gerekenleri tartışmak ve bir platformun oluşum süreci konusunda uzmanlardan bilgi edinmeyi hedefledik. Toplantıya, 13 farklı şehirden 27 sivil toplum kuruluşu katılım sağladı. Toplantıya katılan kurumların, platformun gerekliliği konusunda hemfikir ve platforma katılım konusunda istekli oldukları gözlemledik. Platform oluşum sürecinin yeni sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmeler, mutabakat metninin oluşturulması faaliyetleriyle devam edeceğini öngörüyoruz. Hâlihazırda

platform girişimi olarak, Hükümetler arası Müzakere Komitesi son toplantısında Türkiye delegasyonuna yönelik bir çağrı metni kaleme aldık. Metne, plastik kirliliğinin azaltılmasına yönelik gerçekleşmesini talep ettiğimiz yasal yaptırımlar eklendi. Kasım ayı başında, çağrı metni tüm kamuoyunun ilgisine sunulmuş ve 19 sivil toplum kuruluşu ve 44 bireysel katılımcı metne imzacı olmuştur. Müzakereler plastik üreticilerinin lobi faaliyetleri sonucu tıkanmış, anlaşmanın imzalanma süreci 2025 yılına kalmıştır.

ARKA PLAN: BM Plastik Anlaşması

2022 yılı Mart ayında, BM Çevre Asamblesi'nin (UNEA-5.2) yeniden başlatılan beşinci oturumunda, deniz ortamı da dâhil olmak üzere plastik kirliliğine ilişkin uluslararası ve yasal olarak bağlayıcılığı olan bir belgenin geliştirilmesine yönelik 5/14 sayılı tarihi kararı kabul edildi. Anlaşmanın amacı, tüm plastik yaşam döngüsü boyunca okyanus kirliliği ve mikroplastikler de dâhil olmak üzere plastik kirliliğini azaltmaktır. Bu kapsamda, BM Çevre Programı (UNEP), üretimi, tasarımı ve imhası da dahil olmak üzere plastiğin tüm döngüsünü ele alan kapsamlı bir yaklaşıma dayanan bir enstrüman geliştirmek üzere Hükümetler arası Müzakere Komitesi'nin (INC) oluşturulmasını talep etti. INC, müzakereleri 2024 yılı sonuna kadar tamamlamayı hedefliyordu. Anlaşmanın 5. müzakere toplantısı (INC-5) 25 kasım - 1 aralık tarihleri arasında Güney Kore'nin Busan kentinde gerçekleştirildi. Anlaşma metninin son haline getirilmesinin planlandığı görüşmelerde tıkanıklık oluştu ve çalışmalar bu toplantı için sonuçsuz kaldı. Bununla birlikte, kuvvetli adımlar talep eden ülkelerin mücadelesi devam ederken bu durum plastik endüstrisinin oyun alanını kısıtlıyor. Zayıf bir anlaşmanın kabul edilmemiş olması, daha güçlü bir metin üzerinde uzlaşmanın mümkün olabileceğine dair umut vadediyor. Anlaşma metni, 2025'teki bir sonraki toplantıda son haline getirilecek.